

Al jaren houdt Jacob Westendorp zich bezig met allerlei aspecten van de geschiedenis van de Valthermond. Ook in dit seizoen wil hij u weer een aantal oude tot zeer oude feiten uit de historie, overleveringen, spook- en volksverhalen doorgeven, die in de Valthervenen of later in de Valthermond en omgeving speelden. De verhalen spelen globaal tussen 1600 en 1900.

Grenskwesties

De grens tussen de grenzen van de Onstweddermarke en de Valthermarke lag in het woeste veenmoeras nabij de Schaapsberg (nu Zandberg). Hoewel in dat moerasgebied, ‘onland’, de grens in vroeger tijden niet zo nauw lag, was de grens nabij de Schaapsberg, waarlangs de Mussel-A stroomde, van groot belang. De langs dat riviertje gelegen gronden waren zeer vruchtbaar en in gebruik als hooi- en weidelanden. Oude benamingen van die gronden geven dat aan, zoals Musselbroce (Musselbroek) en Musselhooistukken. Over het bezit van die gronden, ver van de dorpen Onstwedde en Valthe gelegen, is even lang getwist als de gronden in gebruik waren. Daar werd immers niet alleen de markegrens, maar ook de provinciegrens bepaald. Maar ook met andere marken waren er grensconflicten, zoals met de marke van Exloo, Weerdinge en Roswinkel. Een aantal van deze geschillen teken ik hierna – verkort – op.

1443

De eerste grenskwestie die mij bekend is, dateert uit 1443. Op 25 juli van dat jaar verschenen voor Edde Addinga, hoveling van het landschap Westerwolde, op de burcht te Wedde zijn onderdanen Johann Denerynck, Johan Walens, Albert Pensynck, Alieer Halamynck en Nannynck Wannynck. Deze markegenoten van de marke Onstwedde gaven te kennen dat ze in de Musselbroce een geschil over de grens aldaar hadden. Hun tegenstrevers waren Engelbert en Johan Wyltinge, Lamberte, Dobbelde Kevelinge en Polene Ykinck, markegenoten van de marke Valthe. Verder gaven de eersten te kennen dat ze met de andere partij overeen waren gekomen dat bij Drentbeke (vermoedelijk een veenplas ten zuiden van het punt waar de Mussel-A en de provinciegrens elkaar sneden) in de Musselbroce de grens was en dat ze daar het hout- en het groenland hadden gescheiden.

In 1453 ontstond er een grensconflict tussen de marke van Exloo en die van Valthe. De burenen (gerechtigde boeren) van Exloo kregen van de Etstoel (rechtbank van Drente) de opdracht de markesteen (scheidsteen) uit de marke van Valthe te verwijderen. Tevens moesten zij binnen drie weken en onder getuigenis van de burenen van Odoorn en Weerdinge bewijzen dat de verplaatsing van de markesteen was gebeurd.

Weiden van vee

Een langdurig en gecompliceerd grensgeschil speelde vanaf de vijftiende eeuw tussen de marke van Valthe en Weerdinge. De persoonlijke bezittingen in elkanders marke maakten de zaak zeer ingewikkeld. Ondanks uitspraken in 1576 en 1520 bleef de kwestie hangende. Een volgende zaak die speelde, betrof het weiden van vee door de burenen uit Roswinkel in de marke van Valthe, geheten het Dyckebroek (of Mandebroek), waarvan de Roswinkelders meenden dat het in hun marke lag. De burenen van de Valthermarke klaagden begin zeventiende eeuw bij de Etstoel, waarop het gerecht het Dyckebroek (of Mandebroek) definitief aan de burenen van Valthe toewees.

In 1445 wordt er slag geleverd tussen inwoners van de Onstwedder marke en inwoners van de Valther marke. De Valthenaren zouden op Westerwolds grondgebied bomen hebben gekapt. Het hout moest dienen voor verharding van veenwegen in de Valther marke.

Op 20 februari 1611 bogen Drost en Gedeputeerden van het Landschap Drente zich over het geval dat de burens van Onstwedde, tegen het recès van 1553 in, Valther vee zouden hebben geschut (in beslag genomen). Omdat dit een grensoverschrijdende kwestie was, legde men het geschil voor aan stadhouder Willem Lodewijk van Nassau.

Armata manu

Ondertussen kwam er bij de Drost en Gedeputeerden nogmaals een klacht van de Valther burens binnen, die op 16 oktober 1611 werd behandeld. De Onstwedders zouden eerst 25 beesten en later nog 125 beesten 'armata manu' (gewapenderhand) uit het kwestieuze groenland hebben weggehaald. Wederom werd de kwestie aan de stadhouder voorgelegd, die op 16 november 1612 uitspraak deed. Die hield in dat het geschutte vee aan de Valthenaren moest worden teruggegeven. Van de 150 beesten gaven de Onstwedders er 146 terug, Een viertal werd achtergehouden als vergoeding voor de verzorging.

Op zichzelf was dit waarschijnlijk wel gerechtigd, omdat de Onstwedders zo'n anderhalf jaar de kudde hadden verzorgd. Maar als de burens van Valthe hiermee akkoord zouden gaan, zou men toegeven dat de markegenoten van Onstwedde recht hadden op dat gebied en dus ging hierover weer een klacht naar Drost en Gedeputeerden Maar het betreffende gebied bleef omstreden.

Geschut paard

Ook op 23 november 1611 heeft de stadhouder, toen als superintendant van de vesting Bourtange, een kwestie tussen de Valther en de Onstwedder burens afgehandeld. Het betrof een paard dat in Onstwedde was geschut. De Onstwedders werd gelast het paard, met twaalf man, terug te brengen naar de burens van Valthe.

Het bleef begin zeventiende eeuw onrustig in het grensgebied tussen de marken van Valthe en Onstwedde. Zo behandelde Drost en Gedeputeerden een klacht van de Valther boeren dat de Onstwedders hun gras aan de grens zouden hebben gemaaid. Een van de rechters geeft hen de raad het hooi zelf terug te gaan halen.

Op 2 juni 1629 behandelen Drost en Gedeputeerden een klacht van de Onstwedders, dat volgens de aansporing van Evert Warnes, de Schultes van Emmen (die bovendien Schultes van Odoorn was), hun scheidsgrup (watergeul) was dichtgegooid. Ook nu kwam de kwestie bij de stadhouder terecht, in die tijd graaf Ernst Casemier. Die bepaalde in 1630 dat het omstreden gebied een gemeenschappelijke weide zou worden. In 1644 gingen de bestuurders van Groningen en Drente een compromis aan over de grenzen, maar er zouden later toch weer geschillen rijzen.

Nieuwe conflicten

Nadat de Fransen in 1814 ons land hadden verlaten, ontstonden er wederom grensconflicten tussen de marken van Valthe en Onstwedde. In 1815 zouden Onstwedders groepen ter ontwatering van de venen op Valther grondgebied hebben gegraven, dit met de bedoeling hier later turf te gaan afgraven. In november trokken de boeren van Valthe met zo'n honderd gewapende mannen op naar het omstreden veengebied. Daar gooiden ze alle veengruppen dicht. Mochten de Onstwedders hun ontginningswerken echter toch voortzetten, dan zouden de Valthenaren over twee weken hun actie herhalen, zo dreigden ze hun Onstwedder tegenstanders.

In 1916, een jaar voordat de grens tussen Groningen en Drente in het omstreden gebied definitief werd vastgesteld en goedgekeurd, schreef de Schout (burgemeester) van Onstwedde op 6 mei een brief aan zijn collega te Odoorn. Beiden zouden op 24 mei 's morgens om 10

uur aanwezig zijn bij het vergraven en verbeteren van de ‘scheidssloot’ tussen de marken van Valthe en Onstwedde.

Het is duidelijk: de grens tussen Groningen en Drente gaf eeuwenlang strijd. Al in het begin van de zeventiende eeuw verstrekte de toenmalige stadhouder aan landmeter Johan Sems de opdracht om de grens vast te leggen. In 1615 werd deze grens, die als Demslinie door het leven zou gaan, vastgesteld. Hierover de volgende maand meer.